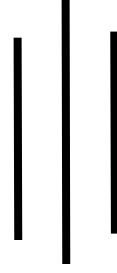

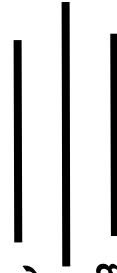
शोध निर्देशक
चिन्तामणि भट्टराई

जगदीश घिमिरेको 'लिलाम' उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली
विभाग, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

विनोद कुमार राउत

स्नातकोत्तर द्वितीय वर्ष
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
नेपाली विभाग
काठमाडौं, २०६८

शोधनिर्देशकको सिफारिसपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको दोस्रो वर्षका छात्र विनोद कुमार राउतले दसौँ पत्रको प्रयोजनका निमित्त जगदीश घिमिरेको 'लिलाम' उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पारेका हुन् । यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग, स्नातकोत्तर कार्यक्रमसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८/०७/२४

.....
(चिन्तामणि भट्टराई)
शोध निर्देशक
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
नेपाली विभाग
काठमाडौँ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
काठमाडौं

मिति : २०६७/०५/१५

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली विभागका छात्र विनोद कुमार राउतले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको जगदीश घिमिरेको 'लिलाम' उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

(१) तुलसीमान श्रेष्ठ
(विभागीय प्रमुख)

.....

(२) चिन्तामणि भट्टराई
(शोध निर्देशक)

.....

(३) तुलसी प्रसाद गौतम
(बाह्य परीक्षक)

.....

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु चिन्तामणि भट्टराईको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा विभिन्न समस्या र चुनौतीहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही मार्गनिर्देश गराएर अधि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यव्यस्तताहरूलाई थाती राखी कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधविषयमा शोधकार्य गर्न अवसर जुटाउने रत्नराज्य लक्ष्मी क्याम्पस तथा नेपाली विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु तुलसीमान श्रेष्ठ ज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । यसरी नै शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा सामग्री दिई सहयोग गर्नुहुने साहित्यकार जगदीश घिमिरेज्यूलाई पनि कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा आफ्नो कार्यव्यस्ततालाई परवाह नगरी अमूल्य समय निकालेर समयसमयमा प्रत्यक्ष यथोचित निर्देशन, सुझाव तथा हौसला दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने रत्नराज्य लक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली विभागका सम्पूर्ण आदरणीय गुरुहरू तथा गुरुआमाहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

यस अवसरमा आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याइ पुऱ्याउने श्रद्धेय माता पिता प्रति म आफू आजीवन ऋणी रहेको कुरा उल्लेख गर्न चाहन्छु । यस शोधपत्रको पाण्डुलिपिलाई यथासम्भव शुद्धताका साथ टड्कन गरी प्राविधिक सहयोग गर्ने मित्र वीरेन्द्र नेपालप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि रत्नराज्य लक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली विभाग, काठमाडौंसमक्ष पेस गर्दछु ।

क्याम्पस क्रमाङ्क : ८०

परीक्षा क्रमाङ्क : ४००११८

त्रि. वि. दर्ता नं.

मिति : २०६८/०७/२४

विनोद कुमार राउत

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

नेपाली विभाग

काठमाडौँ

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय

१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्याकथन	१
१.५ शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधकार्यको औचित्य	८
१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन	८
१.९ शोधविधि र सामग्रीको सङ्कलनविधि	८
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	८

दोस्रो परिच्छेद : जगदीश घिमिरेको सङ्क्षिप्त परिचय

२.१. जन्म र जन्मस्थान	९
२.२ पारिवारिक पृष्ठभूमि	९
२.३ बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा	९
२.४ ब्रतबन्ध, विवाह र दाम्पत्य जीवन	१०
२.५ आजीविका	११
२.६ भ्रमण	११
२.७ सम्मान तथा पुरस्कार	११
२.८ साहित्य लेखन	१२
२.९ निष्कर्ष	१३

तेस्रो परिच्छेद : उपन्यासको सैद्धान्तिक परिचय एवम् तत्त्वहरू

३.१ उपन्यासको सङ्क्षिप्त परिचय	१४
३.२ उपन्यासको विकास	१५
३.३ पौरस्त्यमा	१६

३.४ नेपाली उपन्यासको विकासक्रम	१७
३.४.१ प्राथमिक काल	१७
३.४.२ माध्यमिक काल	१८
३.४.३ आधुनिक काल	१९
३.४.३.१ आदर्शोन्मुख यथार्थवादी	२१
३.४.३.२ स्वच्छन्दतावादी नेपाली उपन्यास	२२
३.४.३.३ सामाजिक यथार्थवादी उपन्यास	२२
३.४.३.४ आलोचनात्मक यथार्थवादी उपन्यास	२३
३.४.३.५ मनोविश्लेषणात्मक उपन्यास	२४
३.४.३.६ विसङ्गतिवादी उपन्यास	२५
३.४.३.७ अस्तित्ववादी उपन्यास	२५
३.४.३.८ समाजवादी यथार्थवादी उपन्यास	२६
३.४.३.९ नवचेतनामूलक उपन्यास	२७
३.५ उपन्यासका तत्त्वहरू	२९
३.५.१ कथानक	२९
३.५.२ चरित्र	३०
३.५.३ पर्यावरण	३०
३.५.३.१ देशकाल	३०
३.५.३.२ वातावरण	३१
३.५.४ उद्देश्य	३१
३.५.५ दृष्टिबिन्दु	३१
३.५.५.१ बाह्य तथा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दु	३२
३.५.५.२ आन्तरिक तथा प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दु	३२
३.६ भाषाशैलीय विन्यास	३२
चौथो परिच्छेद :जगदीश घिमिरेको औपन्यासिक यात्रा	
४.१ उपन्यास यात्रा	३४
४.२ जगदीश घिमिरेको उपन्यास यात्राको चरणविभाजन	३४
४.२.१ पहिलो चरण	३५

४.२.२ दोस्रो चरण	३६
४.३ निष्कर्ष	३७
पाँचौँ परिच्छेद : जगदीश घिमिरेको लिलाम उपन्यासको विश्लेषण	
५.१ पृष्ठभूमि	४०
५.२ लिलाम उपन्यासको विश्लेषण	४०
५.२.१ परिचय	४०
५.२.२ विषयवस्तु	४१
५.२.३ चरित्र	५४
५.२.४ परिवेश	५९
५.२.५ उद्देश्य	६०
५.२.६ दृष्टिबिन्दु	६१
५.२.७ भाषाशैलीय विन्यास	६२
५.३ निष्कर्ष	६२
छैटौँ परिच्छेद : उपसंहार	६३

सन्दर्भग्रन्थसूची

सङ्क्षेपीकृत शब्द तथा सङ्केत

सङ्क्षिप्त रूप	—	पूर्ण रूप
अप्र.	—	अप्रकाशित
ई. सं.	—	ईस्वी संवत्
ए. व.	—	एकवचन
क्र. सं.	—	क्रम सङ्ख्या
गा.वि. सं.	—	गाउँ विकास समिति
चौ. सं.	—	चौथो संस्करण
छै. सं.	—	छैटौँ संस्करण
डा.	—	डाक्टर
ते. सं.	—	तेस्रो संस्करण
त्रि. वि.	—	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
त्रै.	—	त्रैमासिक
दो. सं.	—	दोस्रो संस्करण
ने.रा. प्र. प्र.	—	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	—	पृष्ठ
प्र.	—	प्रकाशन
प्रा.डा.	—	प्राध्यापक डाक्टर
प्रा. लि.	—	प्राइवेट लिमिटेड
बी. ए.	—	ब्याचलर अफ आर्टस्
वि. सं.	—	विक्रम संवत्
सम्पा.	—	सम्पादन/सम्पादक
साप्ता.	—	साप्ताहिक
सा. प्र.	—	साभ्ता प्रकाशन